

नेपालको कृषिक्षेत्रमा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी सम्भावना र चुनौति

डा. प्रेम दंगाल

विषय सूची

१. प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी परिचय
२. प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीको आवश्यकता
३. मुलुकमा वैदेशिक लगानीको अवस्था
४. दक्षीण एसियाली देशमा वैदेशिक लगानीको तुलना
५. लगानीकर्ताको संरक्षणको तुलना
६. वैदेशिक लगानी भिज्याउन भएका प्रयासहरु
७. प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी निर्धारण गर्ने तत्वहरु
८. मुलुकमा लगानी भिज्याउन भएका नीतिगत प्रयासहरु
९. कृषिक्षेत्रमा नीतिगत सुधार र परिवर्तन
१०. कृषिक्षेत्रमा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीको जोखिम
११. कृषिक्षेत्रमा वैदेशिक लगानीको प्रभाव
१२. कृषिक्षेत्रमा वैदेशिक लगानी भिज्याउन केही सुझावहरु

प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी परिचय

प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी त्यस्तो लगानी हो जुन लगानी कुनै एक देशको कम्पनी वा व्यक्तिले व्यापार वा व्यवसाय गरी नाफा आर्जन गर्ने हेतुले कुनै अर्को देशमा लगानी गर्दछ । यस्तो लगानी कुनै प्रकारको व्यापार वा व्यवसाय स्थापना गरी आफै संचालन गरिएको वा त्यस्तो व्यवसायीक वा व्यापारिक सम्पत्ति प्राप्त गरी संचालन गरिएको हुन्छ ।

लगानीकर्ता प्रथमतः नीजि क्षेत्र नै हुन्छ, तर सरकार, सार्वभौम कोषहरू तथा राज्यको स्वामित्वमा रहेका संगठित संस्थाहरूमार्फत पनि यस्तो लगानी आउने गर्दछ ।

प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी परिचय

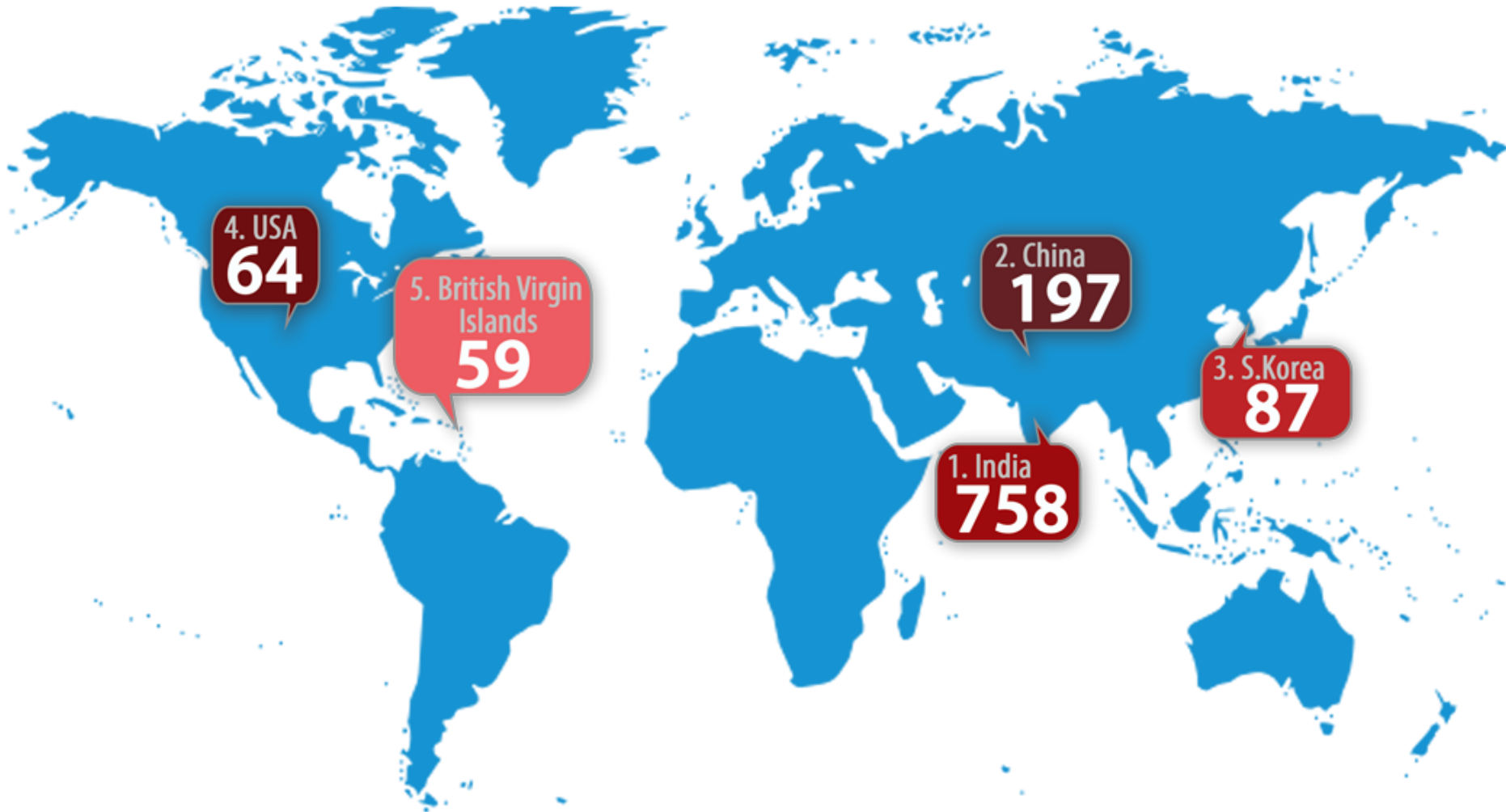
- व्यक्तिगत लगानी
- संगठित वा असंगठित प्रतिष्ठानहरु
- बहुराष्ट्रिय निगमहरु
- सरकारी तथा नीजि क्षेत्र
- सरकार स्वयम्
- धार्मिक तथा अन्य कोष र सामाजिक संस्थाहरु
- माथिका मध्येका कुनै

प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीको आवश्यकता

- आन्तरिक राजश्व, कर, भन्सार अन्य
- वाह्य स्रोत: वैदेशिक सहायता, ऋण, प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी
- प्रोत्साहन (Special economic zone लगायत) वा विनियमन deregulation अथवा national treatment
- फाइदाहरु: लगानी गर्नेलाई नाफा भने लगानी प्राप्त गर्नेलाई:
 - आर्थिक क्रियाकलापहरुको वृद्धि
 - निर्यात प्रवर्द्धन, रोजगारी सिर्जना
 - प्रविधि तथा ज्ञानको हस्तान्तरण
 - व्यवस्थापकीय दक्षता हासिल
 - आर्थिक बृद्धिको प्राप्ति
 - पूर्वाधार निर्माणमा सहयोग
 - स्थानीय जनताको जिविकोपार्जनमा सघाउ

वैदेशिक लगानीको अवस्था

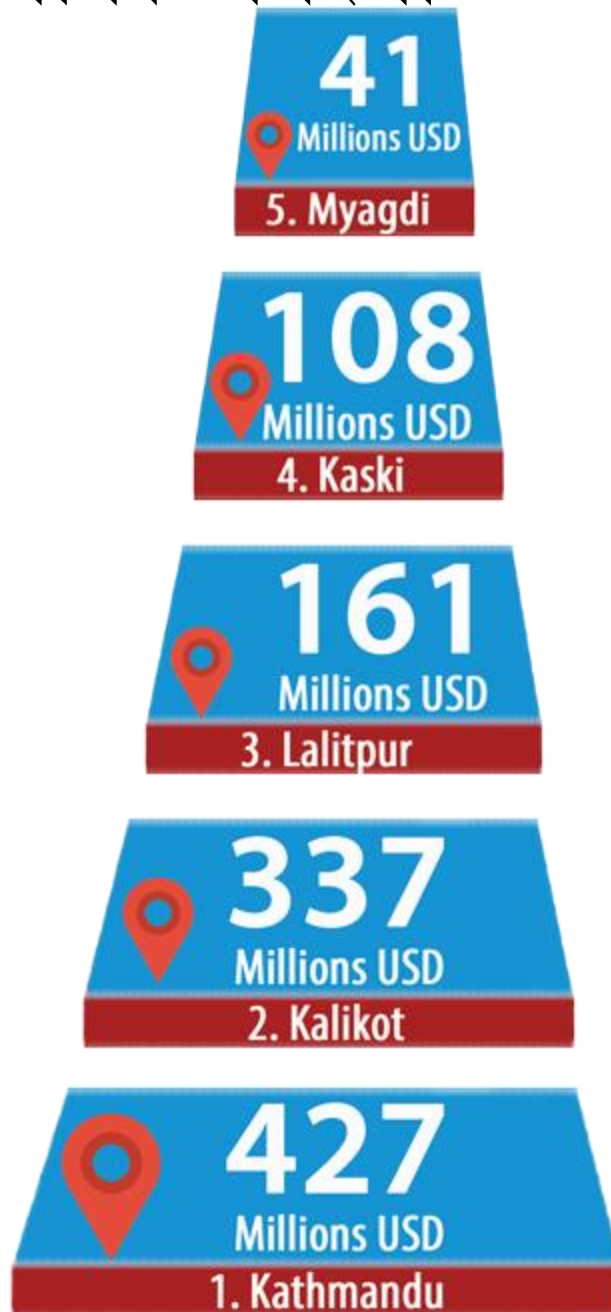
Major FDI Source Countries for Nepal (2014 Est.)
(In Million Dollars)

Source: DoI, 2014

वैदेशिक लगानीको अवस्था

Major FDI Destinations (Sectors and Districts)

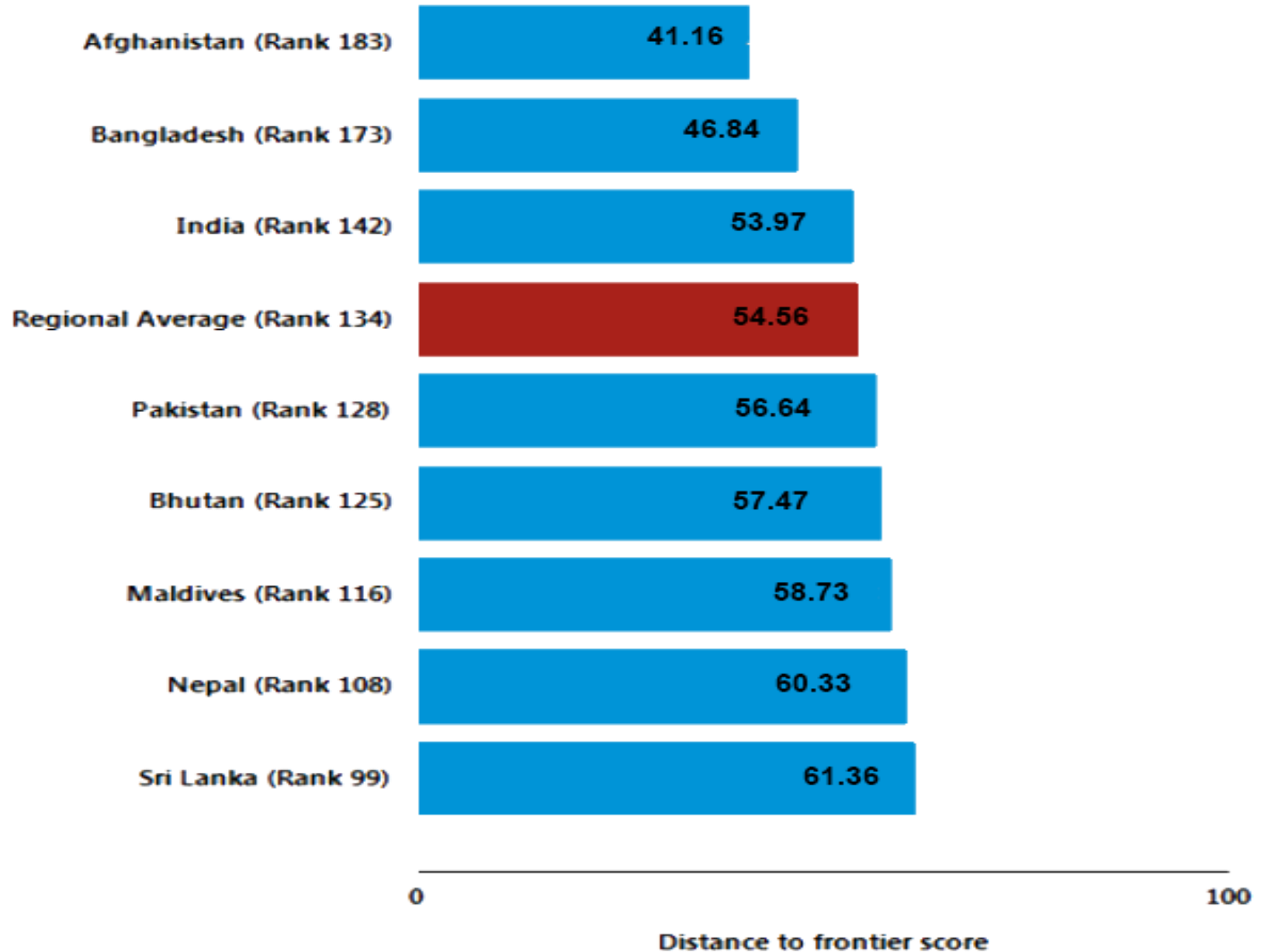
वैदेशिक लगानीको अवस्था

- विश्वभरीमा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी १.५ खर्व अमेरिकी डलर आएकोछ
- विश्वमा आएको लगानीको दक्षिण एसियामा २.६ प्रतिशत आएको छ
- जसमध्ये ८० प्रतिशत भारतमा मात्र आएको छ
- नेपाल १०८ औ मा १८९देशहरुमा
- एफएओको अनुमानमा अफ्रिकाका देशहरुमा २० लाख हेक्टर जमीन प्राप्त
- ९९ वर्षसम्मको खाद्य उत्पादनका लागि सम्भौता गरिएको छ
- ठुला पैमानाका लगानीमा १०-५० हजार हेक्टर जमीनमा लगानी
- मध्यपूर्वका देशहरु, चीन, कोरिया आदी देशहरु लगानी गर्नेमा अगाडि
- अफ्रिका, दक्षिण पूर्वी एसिया, ल्याटिन अमेरिकाका देशहरुमा केन्द्रीत

वैदेशिक लगानीको अवस्था....

- कृषि तथा वन, निर्माण, उर्जा, खनिज, सेवा, पर्यटन र उत्पादन मुलक क्षेत्र खुल्ला
- तर, पर्यटन, कृषि र सेवामा लगानी केन्द्रीत भएकोछ
- आव ०७२/०७३ मा १५.७५ अर्व लगानी भित्रिएको
- जसमध्ये सेवामा ७.९३ अर्व सेवामात्र भित्रियो
- चालु आव १४ अर्व मध्ये पर्यटन र सेवामा ९ अर्व
- सन २०१४ मा २० अर्व भित्रिएको
- डावर नेपाल प्राइभेट लि. ठुलो वैदेशिक लगानी भिज्याउने कम्पनी
- कृषिक्षेत्रमा मात्र १ प्रतिशतको हाराहारीमा लगानी भएको अवस्था
- जसमध्ये ८० प्रतिशत भारतबाट लगानी आएको छ

दक्षीण एसियाली देशमा वैदेशिक लगानी तुलना

लगानीकर्ताको संरक्षणको तुलना

	Nepal	SA	US	Germany
•लगानी पारदर्शिता सूचाङ्क	6	5	7	5
•प्रबन्धकको उत्तरदायित्वको सूचाङ्क	1	5	9	5
•सेयरधनीको अधिकार सूचाङ्क	8	6	4	8
•लगानी संरक्षण सूचाङ्क	5.8	5.3	6.5	6.0
•प्रशासनीक औपचारिकता पुरा गर्दा लाग्ने समय घण्टामा	339	284	175	218

वैदेशिक लगानीको भित्र्याउन भएका प्रयास

- ०१२/०१३ नेपाल लगानी वर्ष प्रत्येक वर्ष १ खर्व लगानी भित्र्याउने संकल्प
- नेपाल लगानी बोर्ड गठन, एकद्वार प्रणाली (दर्ता, अनुमतिपत्र, भिसा
- जल विद्युत लगानी तथा विकास कम्पनी, २०११ मध्यम तथा उच्च (२५ मे.वा), ट्रास्मिसन तथा वितरण लाईन निर्माणमा जोड
- पूर्वाधार शिखर सम्मेलन गरी पूर्वाधारमा लगानी बढाउने कार्ययोजना
- नेपाल लगानी शिखर सम्मेलन, सन २०१७ (१३.५ अर्व डलर) प्रतिवद्धता
- उर्जा शिखर सम्मेलन, सन २०१६ उर्जामा लगानी बढाउने कार्ययोजना
- सन २०१५-२०१६ लाई सरकारले प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी वर्ष घोषणा
- तर, सन २०१५ मा भुकम्प तथा त्यसपछि भएको भारतीय नाकाबन्दीले घट्यो
- तर, जल विद्युत तथा सिमेन्ट उद्योगमा लगानी आकर्षण बढेको
- भारत ४८ प्रतिशत बाँकी चीन, ईयु, अमेरिका तथा कोरिया
- देशको सम्भावना अनुसार ज्यादै कममात्रमा लगानी आर्कषण गर्न सकिएकोछ

प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी निर्धारण गर्ने तत्वहरू

- आर्थिक पक्ष: बजारको अवस्था, आयस्तर, बजारिकरण, क्षेत्रीय बजारमा पहुँच, मागको प्रकृति, स्रोतको अवस्था
- श्रमीक तथा श्रम कानून: उपलब्धता, लागत, प्राविधिक दक्षता, श्रम कानून
- पूर्वाधार: निमेषमा पहुँच, भौतिक पूर्वाधारको अवस्था, प्राकृतिक स्रोतको अवस्था
- देशको नीति: समष्टीगत आर्थिक तथा विकास नीतिहरू, नीजि क्षेत्रलाई दिईएको प्रोत्साहन, लगानी प्रवेश तथा वाहिरिदा प्रदान गरिने सुविधा तथा सहजिकरण
- व्यापार तथा औद्योगिक नीति: लगानी मैत्री छ, छैन, क्षेत्रीय एकीकरण, प्रतिस्पर्धा नीति, औद्योगिक अशान्ति
- राजनीतिक पक्ष: राजनीतिक अस्थिरता (बन्द, हडताल आदी), स्वामित्व, प्रोत्साहन, पारदर्शिता, नीतिगत स्थायित्व

लगानी भिज्याउन बनाइएका नीति, नियमहरु

- औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७३
- विशेष आर्थिक क्षेत्र ऐन, २०७३
- विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण ऐन, २०४९
- औद्योगिक नीति, १९९२
- अध्यागमन ऐन, २०४९
- लगानी बोर्ड ऐन, २०६८
- साभोदारी ऐन, २०२०
- पेटेन्ट, डिजायन तथा ट्रेडमार्ग ऐन, २०२२
- कम्पनी ऐन, २०६३
- प्राइभेट फर्म रजिष्ट्रेसन ऐन, २०४९
- वातावरण ऐन २०५३

लगानी भित्र्याउन बनाइएका नीति नियमहरू

- खानी तथा खनिज पदार्थ सम्बन्धी ऐन, २०४२
- दामाशाही सम्बन्धि ऐन, २०६३
- औद्योगिक व्ययवसाय विकास प्रतिष्ठान ऐन, २०५३
- नेपाल गुणस्तर (प्रमाण चिन्ह) ऐन, २०४०
- वैदेशिक लगानी र एकद्वार नीति, १९९२
- वित्त ऐन, सन २००२
- भन्सार ऐन, सन १९९७
- प्रतिलिपी ऐन, सन २००२
- विश्व व्यापार संगठनको सदस्य, सन २००४
- साफ्टाको सदस्यता लिएको
- विमिस्टेकको सदस्यता लिएको

कृषिक्षेत्रमा नीतिगत सुधार र परिवर्तन

- कृषिमा अनुदान तथा सहायता हटाइयो
- कृषि साम्रागी कम्पनीलाई निजिकरण गरियो
- विऊ विजन तथा मलखाद खरिद विक्रीमा नीजिक्षेत्रलाई अनुमति
- कृषिजन्य उत्पादन तथा निमेषमा मूल्य नियन्त्रण विधि हटाइयो
- कृषि उत्पादनको मूल्य निर्धारण छोडि बजारलाई दिइयो
- दुर्गम जिल्लाहरुमा खाद्यान्न ढुवानी तथा वितरणमा दिइएको अनुदान तथा सहायता हटाइयो

कृषिमा गरिएका नीतिगत सुधार र परिवर्तन

- कृषिजन्य वस्तुमा लाग्ने भन्सार तथा करहरू घटाइयो
- विश्व व्यापार संगठनको सदस्यता कृषिजन्य वस्तुमा लाग्ने न्यूनतम भन्सार र कर निर्धारण
- भारतीय कृषिजन्य वस्तुमा लाग्ने भन्सार घटाइयो
- कृषि क्षेत्रमा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी खुल्ला गरियो
- कृषिक्षेत्रमा पर्याप्त बजेट विनियोजन हुन सकेन
- कृषिक्षेत्र राज्यको प्राथमिक क्षेत्रभित्र परेन

कृषिक्षेत्रमा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीको जोखिम

- खाद्य सुरक्षामा खतरा आउन सक्ने
- जमीनको विषयमा द्वन्द्व बढाउने अवस्थाको सिर्जना
- स्थानीय रोजगारीमा जोखिम सिर्जना हुन सक्छ
- जमीनको क्षतिपूर्ति तथा पुनर्वासमा समस्या
- उर्वर जमीनका उपलब्धता र पानीको आपूर्तिमा समस्या
- सम्झौताका व्यवस्थाहरुमा जोखिम आउन सक्ने
- पर्यावरणीय तथा वातावरणमा क्षय हुनसक्ने
- भूमी अधिकारको अवस्थाका बारेमा सूचनाको कमी
- नीति निर्माणको थलोमा उत्पादक किसानको वैधानिक प्रतिनिधित्वको अभाव

कृषिक्षेत्रमा वैदेशिक लगानीको प्रभाव

- प्राकृतिक स्रोत (जमीन, जल, समेतमा) हस्तक्षेप
- ग्रामीण क्षेत्रबाट कृषि मजदुर विस्थापित र बसाइसराई
- स्रोतमाथि पहुँच र नियन्त्रण गुमाउने खतरा
- कृषि तथा भुमी सुधार कार्यक्रम अलपत्र पर्न सक्छ
- जमीन र श्रमको उत्पादकत्व घट्ने अवस्था
- पेटेन्ट अधिकार गुमाउने खतरा (आईपि २७.३ वि)
- उन्नत प्रजातिका विऊ विजनहरुको प्रयोगले वाली असफल
- परम्परागत बीऊ विजनको लोप
- जैविक विविधता सम्बन्धी महासन्धी र ट्रिप्स परस्पर विरोधी

कृषिक्षेत्रमा वैदेशिक लगानीको प्रभाव

- जमीन जोत्नेको हैन जमीन पुँजीको भनाई चरित्रार्थ हुने खतरा
- जैविक इन्धन उत्पादनमा जमीन प्रयोग हुने खतरा
- खाद्य संकटका कारण जमीन ज्यादै महंगो बन्ने अवस्थाको सिर्जना
- खाद्य तथा दुग्धजन्य पदार्थ र अति आवश्यकीय वस्तुको मूल्य बृद्धि
- हरित क्रान्तिका नाममा औद्योगिक कृषिको प्रवर्धन
- जमीन पूर्वाधारका आयोजनामा व्यापकमात्रामा प्रयोग हुनसक्ने
- व्यापारिक तथा आवाशिय प्रयोजनका लागि जमीनको व्यापक प्रयोग
- बीऊ विजन, जमीन, जडिवुटी, पानीउपर नियन्त्रण
- आनुवांशिक हेरफेर गरी उत्पादन गरिएका विऊ विजन तथा कृषि वस्तुको व्यापक प्रयोग

लगानी भित्र्याउन सुभावहरु

- जमीन, बीऊ विजन, पानीमाथिको अक्षुण अधिकार स्थापित
- उत्पादनका साधनमा समुदायको पहुँच स्थापित
- दिगो विकासको अवधारणको कार्यान्वयन
- किसान हितका लागि कानूनी व्यवस्था
- अन्तरराष्ट्रिय समुदायको विषय वस्तु बन्नु पर्दछ
- अन्तरराष्ट्रिस्तरको **code of conduct** माफर्त नियमन
- जमीन, मत्स्य तथा बन सम्बन्धि औक्षिक आलेख, २०१२ को कार्यान्वयन
- कृषिमा उत्तरदायी लगानी, २०१२
- सामाजिक हिसावले उत्तरदायी लगानी
- नेपालको मत्तपालन व्यवसायमा प्रतिबन्ध

लगानी भिज्याउन सुभावरु.....

- मैरीपालन व्यवसायमा प्रतिबन्ध
- कुखुरापालन व्यवसायमा प्रतिबन्ध लगाउन छलफल भैरहेको
- कृषि विकास रणनीतिले आधारभूत कृषि उत्पादनमा प्रतिबन्ध
- तर, प्रशोधन, वितरण तथा सेवामा अनुमति
- आनुवंशिक परिवर्तित विऊ तथा कृषिजन्य वुस्तमा प्रतिबन्ध
- विकासका लागि स्रोत प्रवन्ध (financing for development)
- दिगो विकासका लक्ष्य (एजेण्डा २०३०) हासिल गर्न स्रोत व्यवस्थापन
- स्वदेशी तथा वैदेशिकस्तरमा नीजि क्षेत्रलाई आकर्षण
- विज्ञान, प्रविधि तथा अनुसन्धानमा जोड

लगानी भित्र्याउन सुभावरु....

- अदिस अबाबा (Addis Ababa Action Agenda) कार्ययोजनाको कार्यान्वयन
- विकशित देशले आफ्नो राष्ट्रिय उत्पादनको ०.७५ प्रतिशत सहयोग
- दिगो स्रोत वृद्धिका लागि आन्तरिक स्रोत निर्माणमा जोड
- जलवायू परिवर्तन सम्बन्धि हरित कोषको कार्यान्वयन
- लगानी आमन्त्रण गर्न बन्द, हडतालको पूर्णरूपमा अन्त जरुरी
- विद्युत कटौतिको अन्त जरुरी
- शक्तिशाली अनुगमन तथा नियमनकारी निकायको स्थापना नियमन
- किसान संघ संगठनहरुबाट विषयमा पैरवी तथा दवाव जरुरी
- लगानी नियमन गर्न शक्तिशाली ऐन तथा नियमहरुको निर्माण र कार्यान्वयन

धन्यवाद !